

ΣΑΜΑΡΙΝΑ

Ἡ προέλευση τοῦ ὀνόματος *Σαμαρίνα*, τῆς γνωστῆς κωμόπολης στὴ Δυτικὴ Μακεδονία, ἀπασχόλησε ἀρκετὰ ὡς σήμερα τὴν τοπωνυμικὴ ἔρευνα. Προτοῦ ὅμως ἐξετάσουμε τὶς ἀπόψεις, ποὺ διατυπώθηκαν γιὰ τὴν ἐρμηνεῖα τοῦ ὀνόματος, πρέπει νὰ παραθέσουμε καὶ ὀρισμένα ἄλλα στοιχεῖα ποὺ διαφωτίζουν τὴν ἱστορία τοῦ ὀνόματος.

Ἡ Σαμαρίνα εἶναι ἓνα ὄρεινὸ χωριὸ στὴν ἐπαρχία Γρεβενῶν, σκαρφαλωμένο στὸν Σμόλικα σὲ ὑψόμετρο 1500 μ. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγο τὸν χειμῶνα μένει σχεδὸν ἀκατοίκητη, ἐνῶ τὸ καλοκαίρι προσελκύει πολλοὺς παραθεριστές, ὥστε νὰ ἔχη τότε γύρω στὶς ὀκτῶ χιλιάδες κατοίκους. Οἱ μόνιμοι κάτοικοί της, ποὺ τὸν χειμῶνα παραχειμάζουν σὲ χαμηλότερους τόπους τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας, εἶναι στὸ μεγαλύτερό τους μέρος Βλάχοι ἢ Κουτσόβλαχοι, καθὼς θέλουν νὰ τοὺς ὀνομάζουν ἄλλοι. Κύρια ἀπασχόληση τῶν κατοίκων της εἶναι ἡ κτηνοτροφία καὶ ἡ ὑλοτομία. Οἱ γυναῖκες ὑφαίνουν, καθὼς τοῦτο συμβαίνει μὲ ὄλους τοὺς Βλάχους τῆς Ἑλλάδας, χοντρά μάλλινα ὑφάσματα, κουβέρτες καὶ χαλιά. Γλώσσα τῶν κατοίκων της εἶναι ἡ λεγόμενη κουτσοβλαχικὴ διάλεκτος.

Χάρη σὲ μιὰ σύντομη, ἀλλὰ περιεκτικὴ καὶ διαφωτιστικὴ γιὰ τὴν ἱστορία καὶ τοπογραφία τῆς Δ. Μακεδονίας, μελέτη ποὺ δημοσίευσε τελευταῖα ὁ κ. Θ. Σαράντης, πληροφοροῦμαστε ὅτι σὲ ὀρισμένους γεωγραφικοὺς χάρτες τοῦ 16.-18. αἰ. ἡ Σαμαρίνα ἀναφέρεται ὡς *Santa Maria de Praetoria*¹.

«Τὴν προσωνομίαν de Praetoria» σημειώνει ὁ Θ. Σαράντης «δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν. Ἄν ἐπ' αὐτοῦ ἔχη σχέσιν τὸ χωρίον Πραιτώρι (ἡ

¹ Θ. Κ. Σ α ρ ά ν τ η, Ἡ Δυτικὴ Μακεδονία εἰς τοὺς χάρτας ἀπὸ τοῦ ΙΕ'-ΙΗ' αἰῶνος, Ἡμερολόγιον Δυτ. Μακεδονίας, Κοζάνη 1961 II, σ. 29. Ὁ Σαράντης, ἐνῶ παραθέτει κατὰσταση τῶν 21 χρονολογημένων χαρτῶν, ποὺ χρησιμοποιεῖ, δὲν ἀναφέρει σὲ ποιοὺς συγκεκριμένα ἀπὸ τοὺς χάρτες αὐτοὺς ἀναφέρεται στὴ θέση τῆς Σαμαρίνας ἢ *Santa Maria de Praetoria*, ὥστε νὰ μποροῦμε νὰ ἔχουμε σαφεῖς χρονολογικὲς ἐνδείξεις γιὰ τὸν καθορισμὸ τῆς παλαιότητος τοῦ ὀνόματος. Κατὰ εὐτυχὴ σύμπτωση στὶς φωτογραφίες καὶ τῶν τριῶν χαρτῶν, ποὺ δημοσιεύει ὁ Σαράντης μαζί μὲ τὴ μελέτη του, διαβάζουμε καθαρὰ στὴ θέση τῆς Σαμαρίνας *Santa Maria de Praetoria*. Ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς αὐτοὺς χάρτες ἔχει χρονολογία 1560 καὶ ὁ ἄλλος 1689. Ὡστε ἤδη στὰ 1560 εἶναι οἰκισμένη ἡ *Santa Maria de Praetoria*, ποὺ ὕστερα ἀπὸ δυόμισυ αἰῶνες μᾶς παρουσιάζεται μὲ τὸ ὄνομα *Σαμαρίνα*.

ὀρθογραφία συμφωνεῖ μὲ τὴν προσωυμίαν) τῆς Θεσσαλίας, τόπος πάντοτε παραχειμάνσεως τῶν Σαμαριναίων, ἢ ἂν ἐκεῖθεν ἤχθη ποτὲ εἰκὼν τις τῆς Παναγίας εἰς Σαμαρίναν, τίς οἶδε ὑπὸ ποίας συνθήκας διώξεων καὶ καταστροφῶν, δὲν εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ γνωρίζωμεν»¹. Οἱ παραπάνω σκέψεις τοῦ Θ. Σαράντη εἶναι στὴ βάση τους, νομίζουμε, σωστές, γιατί δὲν μπορεῖ νὰ χωρέση ἀμφιβολία ὅτι ὁ προσδιορισμὸς *de Praetoria* εἶναι δηλωτικὸς τῆς καταγωγῆς τῶν πρώτων ἀποίκων τῆς Santa Maria ἀπὸ τὸ Πραιτώρι, μὲ τὸ ὁποῖο ἀνέκαθεν ἔχουν ποικίλες ἐπαφές οἱ Σαμαριναῖοι. Ἰδρυτὲς λοιπὸν καὶ πρῶτοι ἄποικοι τῆς Σαμαρίνας πρέπει νὰ εἰκάσουμε ὅτι ἦταν οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ Πραιτώρι, ποὺ στὴν ἀρχὴ ἴδρυσαν τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας, γύρω ἀπὸ τὴν ὁποία κτίστηκαν τὰ πρῶτα σπίτια, ποὺ ἀποτελέσαν τὸν πυρῆνα τῆς νέας ἐγκατάστασης τῶν Πραιτωριωτῶν, τῆς μετέπειτα Σαμαρίνας.

Τὴν παλιότερη γραπτὴ μνεῖα τοῦ νεώτερου τύπου *Σαμαρίνα* τὴ βρίσκουμε στὰ 1819 σὲ ἐπιγραφή τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Σωτῆρος στὸ Μοναστήρι τῆς Σαμαρίνας: «ἰστορήθαι οὗτος ὁ θεῖος κ(αὶ) πάνσεπτος ναὸς...διὰ χειρὸς τῶν εὐτελῶν Δημητρίου κ(αὶ) Μηχαῆλ ἀναγνώστου κ(αὶ) ἀναγνώστου Παπ(ᾶ) Ἰω(άννου) ἐκ τῆς ἰδίας χώρας *Σαμαρίνας* ἐν ἔτει τῷ σωτηρίῳ αωιθ»². Σὲ σημείωση θρησκευτικοῦ βιβλίου ἀπὸ τὴ Σαμαρίνα διαβάζουμε: «κᾶνο ἐνθύμησιν 1838: μαῖου κη ἔριξε χιόνι ἓνα χέρι μέσα εἰς *σαμαρίνα*»³. Σὲ μιὰ ἀκόμη ἐπιγραφή ἀπὸ τὰ 1865 στὸν ναὸ τῆς Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου τῆς Σαμαρίνας (Μικρῆς Παναγιάς) ἀναφέρεται τὸ ὄνομα *Σαμαρίνα*⁴. Σὲ πέντε δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ τὴ Σαμαρίνα ποὺ δημοσιεύουν οἱ Wace-Thompson συναντοῦμε τὸν γνωστὸ τύπο τοῦ ὀνόματος τῆς κωμόπολης: «Ἰδῶ τὸ λέν ψηλὰ ἰβουνά, ψηλὰ στὴ *Σαμαρίνα*», «Κι μοῦ παν ἴαιντι Δούκα μου ψηλὰ στὴ *Σαμαρίνα*», «Τοῦ τρίτου τοῦ μικρότερου τηράει τὴ *Σαμαρίνα*», «Ναβέλα κι τοῦ Πιριβόλι κι ἡ δόλια *Σαμαρίνα*», «Ρόβουλα ἀπὸ τοῦ Σμόλικα, πεῦκα ἀπ' τὴ *Σαμαρίνα*»⁵. Ὁ τύπος *Σταμαρίνα* εἶναι γνωστὸς ἀπὸ ἓνα ἄλλο δημοτικὸ τραγούδι ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Σαμαρίνας: «Καὶ φλάμπουρο τῆς κλεφτουριάς ψηλὰ στὴ *Σταμαρίνα*»⁶. Ὁ κάτοικος τῆς κωμόπολης ὀνομάζεται *Σαμαρινιώτης*, δηλαδὴ, σύμφωνα μὲ τὴ βόρεια ἑλληνικὴ ἰδιωματικὴ προφορά, *Σαμαρ'νιώτ'ς* καὶ μὲ μετάθεση τοῦ *ρ* *Σαρμανιώτ'ς*. Ἡ παλιότερη γραπτὴ μνεῖα τοῦ πατριδωνυμικοῦ ὑπάρχει σὲ ἐνθύμηση τοῦ 1786: «Θύμη-

¹ Θ. Κ. Σαράντη, ἔ.ἄ. σ. 28.

² A. Wace - M. Thompson, *The Nomads of the Balkans*, Λονδίνο 1914, σ. 276.

³ Α. Βακαλοπούλου, Ἱστορικαὶ ἐρευναι ἐν Σαμαρίνῃ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας. Ἀνατύπωση ἀπὸ τὸν ΚΑ' τόμο τοῦ «Γρηγορίου Παλαμά», Θεσσαλονίκη 1937, σ. 25.

⁴ A. Wace - M. Thompson, ἔ.ἄ. σ. 276.

⁵ A. Wace - M. Thompson, ἔ.ἄ. σ. 281 κέ. (ἀρ. 1, 2, 6, 8 καὶ 9).

⁶ D. Georgakas, *Griechische Ortsnamen*, *Byz. Zeitschr.* 42 (1943-49) 87.

στην νύ ἔχομεν ὅταν ἔριξαν οἱ *σαμαρνιώτες* τὸ μπόρτζι τοῦ οὐσμάπη και τοῦ ἡσούφαγα, ὄλο και τὸ πλέρωσαν οἱ *σαμαρνιώτες*»¹. Ὁ τύπος τοῦ πατριδωνυμικοῦ *Σαμαριναῖος* εἶναι λόγιος και μεταγενέστερος².

Τὸ ὄνομα *Σαμαρίνα* ἐτυμολογεῖται ἀπὸ παράδοση εἴτε ἀπὸ τὸ οὐσ. *σαμάρι* εἴτε ἀπὸ τὴν Ἁγία *Μαρίνα*, βλαχικά *Sta Marina*. Ἡ παραπάνω διττὴ παραδοσιακὴ ἐρμηνεία τοῦ ὀνόματος τῆς κωμόπολης κωδικοποιεῖται ἤδη σὲ χειρόγραφο τοῦ 1856 ἀπὸ τὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τῆς *Σαμαρίνας* ποῦ ὑπογράφεται ἀπὸ τὸν Διοκλὴ Χρῦσανθο παπᾶ Ἰωάννη, μοναχὸ τότε στὸ μοναστήρι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς τῆς *Σαμαρίνας* και ἀργότερα μητροπολίτη Δομοκοῦ. Παραθέτουμε τὸ τμῆμα τοῦ χειρογράφου, ποῦ μᾶς ἐνδιαφέρει και ποῦ ἔχει τὸν τίτλο «Διήγησις (ἐνν. περὶ *Σαμαρίνης*)», ὅπως δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν καθηγητὴ κ. Α. Βακαλόπουλο: «Ἡ κωμόπολις αὕτη *Σαμαρίνη* λεγομένη (*Σαμαρίνα* ἐπονομάσθη διὰ δύο αἴτια, ὡς λέγουσιν, εἴτε διὰ τὸ ἀπέναντι αὐτῆς βουνόν, τὸ ὁποῖον, διὰ τὸ κυκλοειδὲς αὐτοῦ σχῆμα ἐπονομάζετο *Καμάρα*, και οἱ ἄνθρωποι σήμερον ὀνομάζουσι *Γομάρα* ἀντὶ *καμάρα*, εἴτε, διότι οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐόρταζον τὴν ἁγίαν *Μαρίναν*, ἣτις λέγεται Ἰταλιστί, ἢ και *Βλαχικά*, ἐὰν εἶπω δὲν σφάλλω, *Σάντα Μαρίνα*) προτριακοσίων ἐτῶν, ὡς ἐδιδάχθημεν παρὰ τῶν προγόνων ἡμῶν, ἐκεῖτο πρὸς τὸ νότιον μέρος, ἀπὸ τὸ ὁποῖον σήμερον εὐρίσκεται»³.

Ὁ κ. Βακαλόπουλος ἀποκλείει τὴν πρώτη ἀπὸ τις δύο ἐτυμολογίες (*Σαμαρίνα* < *Γομάρα*), διότι «δὲν δύναται νὰ σταθῆ οὔτε λογικῶς οὔτε γλωσσικῶς»⁴, θεωρεῖ ὅμως πιθανότατη τὴ δεύτερη (*Σαμαρίνα* < *Σάντα Μαρίνα*, βλαχικά *Stá Marina*), γιατί παρατηρεῖ ὅτι τὸ *á* στὸ βλαχικὸ *Stá* (< *Santa* = Ἁγία) προφέρεται ὑπόκωφα⁵, ὥστε νὰ ἀκούεται κυρίως μόνο τὸ συμφωνικὸ σύμπλεγμα *στ*, κι ἀκόμη ὅτι ἡ λέξις *Stá* προφέρεται πολὺ στενὰ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου ἢ τῆς ἁγίας ποῦ ἀκολουθεῖ, ὥστε νὰ ἀποτελῆ μ' αὐτὸ σχεδὸν

¹ Α. Βακαλόπουλος, ἔ.α. σ. 23.

² Πρβ. Ι. Λαμπρίδου, Ἠπειρωτικὰ μελετήματα. Ζαγοριακά, Ἀθήνα 1870, σ. 41.

³ Α. Βακαλόπουλος, ἔ.α. σ. 6. Ὁ κ. Βακαλόπουλος δημοσιεύει τὸ περιεχόμενον τῆς "Διηγέσεως" μὲ τὴν ὀρθογραφία και τὴ στίξη τοῦ χειρογράφου.

⁴ Ἡ ἐρμηνεία ἐν τούτοις τοῦ *Σαμαρίνα* ἀπὸ τὸ *Γομάρα* δὲν εἶναι τόσο ἄλογη ὅσο φαίνεται και μάλιστα εἶναι χαρακτηριστικὴ γιὰ τὸ ὅτι ἡ *Σαμαρίνα* μπορεῖ εὐκόλα νὰ συσχετιστῆ μὲ τὸ οὐσ. *σαμάρι*. Φαίνεται δηλαδὴ ὅτι ὁ Χρῦσανθος στὴν προσπάθειά του νὰ συνδέσῃ ἐτυμολογικὰ τὸ ὄνομα *Σαμαρίνα* μὲ τὸ γνῶριμό του οὐσ. *σαμάρι* καταφεύγει στὸ ἀπέναντι ἀπὸ τὴ *Σαμαρίνα* βουνὸ *Γομάρα*, γιατί τὸ ὄνομα τοῦτο εὐκόλα ἀνακαλεῖ στὴ μνήμη τὸ *σαμάρι*, ποῦ μπαίνει στὴ πλάτη τοῦ *γομαριού*. Ἐνδεικτικὸ γιὰ τὸ πόσο εὐκόλη εἶναι σὲ παρόμοιες περιπτώσεις ἡ παρετυμολογία πρὸς τὸ *σαμάρι* εἶναι και ἡ γραφὴ *Σαμάρια*, ποῦ υἰοθετεῖ γιὰ τὸ κρητικὸ τοπωνύμιον *Σαμάρια* (Ἁγία *Μαρία*) ὁ Ι. Ραγκαβῆς. Τὰ ἑλληνικά 3 (1854) 568, γιὰ νὰ ἐτυμολογήσῃ προφανῶς ἀπὸ τὸ *σαμάρι*.

⁵ Πρὸκειται γιὰ τὸ γνωστὸ κλειστὸ *a* τῆς κουτσοβλαχικῆς γλώσσας, ποῦ ἀκούεται ὅμως ἄρκετὰ καθαρὰ.

μιὰ λέξη. Παρ' ὅλα αὐτὰ ἀναγκάζεται ὁ κ. Βακαλόπουλος νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἐρμηνεία αὐτῆ, ἐπειδὴ δὲν δικαιολογεῖται κατὰ τὸν κ. Βακαλόπουλο γλωσσικὰ ἡ ἔκπτωση τοῦ *l* στὸ *Stā Marina* καὶ δὲν μαρτυρεῖται ἡ λατρεία τῆς Ἁγίας Μαρίας, καὶ νὰ ἐτυμολογήσῃ τὴ *Σαμαρίνα* ἀπὸ τὸ *σαμάρι* καὶ τὴ σλαβοβουλγαρική, καθὼς τὴ χαρακτηρίζει, κατάληξη *-ίνα*, ποὺ συναντιέται συχνὰ στὰ ἡπειρωτικὰ τοπωνύμια, καθὼς *Σαρακίνα*, *Βοστίνα*, *Μουκοβίνα*, *Μουζίνα* κ.ἄ. «Ἡ τοποθεσία τοῦ χωρίου» συμπληρώνει ὁ κ. Βακαλόπουλος «εὐρισκομένου ἐπὶ ὑψώματος δίκην ἐπισάγματος συμφωνεῖ πρὸς μίαν τοιαύτην ἐκδοχὴν»¹.

Στὸ σημεῖο τοῦτο θὰ ἔπρεπε νὰ λάβουμε ὑπόψη ὅτι ἡ παλιὰ Σαμαρίνα βρισκόταν πιὸ νότια ἀπὸ τὴ σημερινή της τοποθεσία, στὸ μοναστήρι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ποὺ σήμερον πιὰ ἔχει ἐγκαταλειφθῆ. Στὴν περίπτωση λοιπόν, ποὺ θὰ ὑποθέταμε ὅτι τὸ χωριὸ μὲ τὴ μετάθεσίν του βορειότερα δὲν ἄλλαξε ὄνομα, ἡ περιοχὴ τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ποὺ ἀπέχει μιὰ ὥρα ἀπὸ τὴ Σαμαρίνα καὶ ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς ντόπιους *Παλιόχωρι*, δὲν δικαιολογεῖ τὴν παρομοίωση πρὸς τὸ *σαμάρι*. Γιὰ τὴ μετοικεσία αὐτῆ τῶν κατοίκων πρὸς τὰ βόρεια κάνει λόγο καὶ ἡ «Διήγησις» τοῦ Χρυσάνθου καὶ ἀνερευνᾷ τὰ αἴτια, ποὺ τὴν προκάλεσαν².

Μὲ τὸ *σαμάρι* συνδέει τὴ *Σαμαρίνα* ἤδη πρὶν ἀπὸ τὸν κ. Βακαλόπουλο καὶ ὁ Κ. Κρυστάλλης σὲ διαφορετικὴ ὅμως πραγματολογικὴ ἔννοια. Κατ' ἀρχὴν ὁ Κρυστάλλης ἀπορρίπτει τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ τοπωνυμίου ἀπὸ τὸ σλαβικό, καθὼς τὸ χαρακτηρίζει, *Sam - Marina* σημειώνοντας: «Ἔχει (ἐνν. ἡ κομόπολις) ναοὺς τῆς Παναγίας Μεγάλης καὶ Μικρᾶς, ἀλλὰ ποῦ Παναγία ἢ Μαρία, ἵνα εἰπώμεν οὕτως, καὶ ποῦ ἁγία Μαρίνα. Τὴν Παναγίαν καὶ τοὺς ναοὺς αὐτῆς λέγουσιν ἀνεξαιρέτως ὅλοι οἱ Βλάχοι *Sta - Maria* (ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ *Santa - Maria*)». Ἡ *Σαμαρίνα* (γράφει *Σαμαρίνα*), κατὰ τὸν Κρυστάλλη, πρέπει νὰ ἐτυμολογηθῆ ἀπὸ τὸν *σαμμαρᾶ* (γρ. *σαμαρᾶ*) καὶ τὸ *σαμμάρι* (γρ. *σαμάρι*), γιατί οἱ κάτοικοί της ἀνέκαθεν καταγίνονται μὲ τὴν κατασκευὴ σαμαριῶν καὶ τὴν ὕφανση μάλλινων ὕφασμάτων, ποὺ χρησιμοποιοῦνται στὴν ἐπένδυση τῶν σαμαριῶν· τὰ *σαμάρια* τῶν Βλάχων τῆς Πίνδου ἦταν ὀνομαστά κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. Ὁ Κρυστάλλης ἀναφέρει γιὰ ἐνίσχυση τῆς γνώμης του καὶ μιὰ παράδοση, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ Σαμαρίνα συνοικίσθηκε ἀπὸ κατοίκους τῆς θησαυλικῆς κομόπολης Σκουτίνας (ἢ Παλιοσαμαρίνας κατὰ τὸν Κρυστάλλη), ὅταν κάποτε οἱ Τοῦρκοι κατάστρεψαν τὴ Σκουτίνα. Ἡ *Σκουτίνα* ὀφείλει τὸ ὄνομά της κατὰ τὸν Κρυστάλλη στὸ οὐσ. *σκουτί*=μάλλινο ὕφασμα, ἰδίως αὐτὸ ποὺ κατασκευάζεται

¹ Α. Βακαλοπούλου, ἔ.ἄ. σ. 10.

² Α. Βακαλοπούλου, ἔ.ἄ. σ. 10 κέ.

ἀπὸ τρίχες κατσεικιῶν καὶ ποῦ ὑφαίνουν καὶ οἱ Σαμαρινιῶτες καὶ κατασκευάζουν τὶς *καπότες*¹.

Δὲν εἶμαι σὲ θέση νὰ ἐλέγξω τὴν ἀξιοπιστία τῆς παράδοσης, ποῦ ἀναφέρει ὁ Κρυστάλλης γιὰ τὴν πρώτη συνοίκηση τῆς Σαμαρίνας ἀπὸ κατοίκους τῆς Σκουτίνας. Πάντως τὸ τοπωνύμιο *Σκοτίνα* ἢ *Σκουτίνα* δὲν φαίνεται νὰ ἔχη σχέση μετὰ τὸ οὐσ. *σκοτί*². Ἐπειδὴ ἡ Σαμαρίνα δὲν μπορεῖ, νομίζω, νὰ θεωρηθῆ ὡς ἡ κατ' ἐξοχὴν βλαχικὴ κωμόπολις, ποῦ κατασκεύαζε καλὰ σαμάρια, γιὰτὶ εἶναι γνωστὸ—καὶ τὸ ὁμολογεῖ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κρυστάλλης—ὅτι ἐξ ἴσου καλὰ καὶ ὀνομαστά σαμάρια κατασκεύαζαν ὅλοι οἱ Βλάχοι τῆς Πίνδου, πιστεύω ὅτι καὶ τὴν ἐτυμολογία τοῦ Κρυστάλλης τὴν ὑπαγόρευσε ἡ φαινομενικὴ ἐξωτερικὴ καὶ ἠχητικὴ μόνον συγγένεια τοῦ τοπωνυμίου μετὰ τὴ λέξη *σαμάρ*³.

Φαίνεται ὅτι ἡ δευτέρη κατηγορία τῶν ἐρμηνειῶν, δηλ. αὐτῶν ποῦ συνδέουν τὴ *Σαμαρίνα* μετὰ τὰ ὀνόματα *Μαρία* καὶ *Μαρίνα*, βρίσκεται περισσότερο κοντὰ στὴν ἀλήθεια—στὸ συμπέρασμα τοῦτο ὁδηγεῖ ἤδη ἀναντίλεκτα ὁ ἀρχικὸς τύπος τοῦ ὀνόματος τῆς κωμόπολης *Santa Maria*—μόνον ποῦ δὲν διατυπώθηκε ὡς σήμερα ἡ κατάλληλη, γλωσσικὰ καὶ πραγματολογικὰ θεμελιωμένη ἐρμηνεία τῆς κατηγορίας αὐτῆς.

Ἦδη στίς ἀρχές τοῦ περασμένου αἰῶνα ὁ γνωστὸς περιηγητὴς L. Rouquerville γράφοντας τὴ Σαμαρίνα ὡς *San - Marina* ἐτυμολογεῖ προφανῶς τὴν κωμόπολις ἀπὸ τὸ *Sancta Marina*⁴. Λίγο ἀργότερα ὁ G. Lejean⁵ καὶ κατόπιν ὁ M. Picot⁶ ἀποδίδοντας τὸ ὄνομα τῆς κωμόπολης ὡς *San Marina* καὶ *Santa - Marina* εἶναι φανερὸ ὅτι τὸ συνδέουν ἐτυμολογικὰ μετὰ τὴν Ἁγία Μαρίνα. Ὁ C. Jireček ἐτυμολογεῖ ἐπίσης ἀπὸ τὸ *Sancta Marina* καὶ θεωρεῖ τὸ ὄνομα ὡς ρομανικῆς καταγωγῆς⁷. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τῆς

¹ Κ. Κρυστάλλης, Οἱ Βλάχοι τῆς Πίνδου, Ἐβδομάς 1891, τεύχ. 7, σ. 46.

² Βλ. M. Vasmer, Die Slaven in Griechenland, Βερολίνο 1941, σ. 212.

³ Πρβ. καὶ σημ. 4 σ. Τὴν ἐρμηνεία τοῦ Κρυστάλλης ἐπανάλαβε λίγα χρόνια ἀργότερα ὁ G. Pascu, Dictionnaire étymologique macédo-roumain, Ἰάσι 1925 (δυστυχῶς δὲν μπόρεσα νὰ δῶ τὸ λεξικὸ αὐτό), καὶ τελευταῖα ὁ Β. Σκαφιδᾶς, ἐφημ. «Σαμαρίνα», Ἀθήνα, ἀρ. 13, Μάιος 1966. Ἡ ἀντίρρηση τοῦ Δ. Γεωργακά, ἔ.ἀ. σ. 86, ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ μαρτυρηθῆ ἓνα οὐσ. *σαμαρίνα, σχηματισμένο κατὰ τὰ *γερακίνα*, *ἐλαφίνα*, *καβουρίνα*, *λαγίνα*, *προβατίνα* κλπ., ὡς ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ Κρυστάλλης, δὲν εὐσταθεῖ, γιὰτὶ ἡ κατάλ. *-ίνα* στὴν περίπτωσις αὐτὴ εἶναι τοπωνυμικὴ.

⁴ L. Rouquerville, Voyage dans la Grèce, Παρίσι 1820, τ. 2, σ. 216, 343 (καὶ σημ. 1).

⁵ Ethnographie der europäischen Türkei, Ergänzungsheft zu Petermann's Geographischen Mitteilungen, Γόθα 1861, σ. 21.

⁶ Les Roumains de la Macédoine, Παρίσι 1875, σ. 19.

⁷ C. Jireček, Das christliche Element in der topographischen Nomenklatur der Balkanländer. Sitzungsberichte der Wiener Akademie, phil.-hist. Cl., ἀρ. 136 (1897), Abh. 11, σ. 18.

ἀγίας αὐτῆς, καθὼς σωστὰ παρατηρεῖ καὶ ὁ Weigand, στὰ βλαχικὰ εἶναι *Stamarina*. Ἐπειδὴ ὁμοῦ καὶ ὁ Weigand προσκόπτει στὸ *t* τοῦ βλαχικοῦ *Stamarina*, προτείνει τὴν ἔρμηνεῖα: *Sanctus Marinus* > *Sanmarin* (βλαχικὰ *San*=*Sanctus*) > *Sammarin* > *Samarina*, ὅπου τὸ *a* πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐπίθημα. Ὁ Weigand παρατηρεῖ ἀκόμη ὅτι τὸ ὄνομα *San Marino* εἶναι πολὺ συνηθισμένο ὡς ἐπωνυμία ἐκκλησιῶν στὴν Ἰταλία καὶ προσθέτει ὅτι στὴν ἐποχὴ τοῦ ὑπῆρχε ἀκόμη μιὰ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Μαρίνου στὴ Σαμαρίνα¹, πράγμα ὁμοῦ πὺ δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν ἀλήθεια. Ὁ Α. Κεραμόπουλος γράφει *Σαμμαρίνα* καὶ ἐτυμολογεῖ ἀπὸ *San Marina*, σημειῶναι ὁμοῦ ὅτι στὴ Σαμαρίνα δὲν λατρεύεται ἡ Ἁγία Μαρίνα². Καὶ ὁ Χρ. Ἐνισλείδης φαίνεται πὺς παραδέχεται τὴν ἐτυμολογία ἀπὸ τὸ *Σάντα Μαρία*³.

Τελευταῖα ὁ Θ. Σαράντης, πὺ προσκομίζει γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἔρευνα τοῦ ὀνόματος *Σαμαρίνα* τὸ πολὺτιμο στοιχεῖο ὅτι ἡ κωμόπολη ὀνομαζόταν ἀρχικὰ *Santa Maria*, ἔρμηνεῖ τὸ ὄνομα *Σαμαρίνα* ἀπὸ τὸ *Santa Maria* χωρὶς ὁμοῦ νὰ μᾶς δικαιολογῆ τίς μεταβολές πὺ προϋποθέτει ἡ ἐξέλιξη αὐτῆ: «Ἡ ὀνομασία αὐτῆ [ἐνν. *Santa Maria de Praetoria*] μᾶς δίδει τὴν δυνατότητα νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν προέλευσιν τοῦ ὀνόματος Σ α μ α ρ ί ν α. Ἐπιστεύετο ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὸ Σ ά ν τ α Μ α ρ ί ν α, ἐνῶ οὐδέποτε ἀναφέρεται ὅτι ὑπῆρξε ποτὲ ἐκκλησία πρὸς τιμὴν τῆς Ἁγίας αὐτῆς εἰς τὸ χωρίον τοῦτο. Ἀντιθέτως ὁ κεντρικὸς ναὸς τοῦ χωρίου εἶναι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (Παναγίας), τῆς *Santa Maria*. Ἐξ αὐτοῦ καὶ τὸ ὄνομα Σ α μ α ρ ί ν α»⁴.

Ἀνάμεσα στὶς ἔρμηνεῖς πὺ συσχετίζουσι τὴ *Σαμαρίνα* μὲ τὸ ὄνομα *Μαρίνα* ἢ πὺ συστηματικὰ διατυπωμένη εἶναι τοῦ Δ. Γεωργακά. Ὁ Γεωργακάς ἔχει τὴν πληροφορία ὅτι στὴν Ἄνδρούσα τῆς Μεσσηνίας σώζεται μιὰ βυζαντινὴ ἐκκλησία τοῦ 11. αἰ., πὺ ὀνομάζεται ἀπὸ τὸν λαὸ *Σιαμαρίνα*. Τὸ ὄνομα τοῦτο σὲ συσχέτιση μὲ τὸ *Σαμαριά*, ὄνομα χωριοῦ στὴν Κρήτη, πὺ ὁ Α. Βουρδουμπάκις⁵ πρῶτα κι ἔπειτα ὁ Γ. Χατζιδάκις⁶ ἔρμηνευσαν ἀπὸ τὸ Ὅσια Μαρία > Σία Μαρία > Σαμαριά, δίνει τὴν ἀφετηρία στὸν Γεωργακά νὰ θεωρήσῃ ὡς ἀρχικὸ τύπο τῶν ὀνομάτων *Σιαμαρίνα* καὶ *Σαμαρίνα* τὸ Ὅσια

¹ G. Weigand, Die aromunischen Ortsnamen im Pindusgebiet, Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig, τ. 21-25 (1919-20) σ. 60.

² Α. Δ. Κεραμόπουλος, Τί εἶναι οἱ Κουτσόβλαχοι, Ἀθήνα 1939, σ. 14.

³ Χρ. Ἐνισλείδου, Ἡ Πίνδος καὶ τὰ χωριά της (Σπήλαιον - Γρεβενά - Σαμαρίνα), Ἀθήνα 1951, σ. 87.

⁴ Θ. Σαράντη, ἔ.ἀ. σ. 29. Πρβ. καὶ Θ. Σαράντη, ἔφημ. «Σαμαρίνα», Ἀθήνα, ἀρ. 15, Ἰούλιος 1966.

⁵ Κρητικὰ συμβόλαια ἐκ τῆς Τουρκοκρατίας, Χριστιανικὴ Κρήτη 1 (1912) 486 κέ.

⁶ Ἀκαδημεικὰ Ἀναγνώσματα 3 (1915-6) 225.

Μαρίνα. Ἐπειδὴ ὁμως στὴ χριστιανικὴ ἐκκλησία μόνον ἡ Ἁγία *Μαρίνα* εἶναι γνωστὴ καὶ καμιὰ Ὁσία *Μαρίνα* δὲν μνημονεύεται, ὁ Γεωργακάς προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὑπῆρξε κάποια Ὁσία *Μαρίνα* στὴν ἀνατολικὴ ἐκκλησία, πράγμα πὺ τελικὰ νομίζω ὅτι δὲν διασφαλίζεται.

Τὸν τύπο τοῦ ὀνόματος τῆς κωμόπολης *Σταμαρίνα* προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ ὁ Γεωργακάς μὲ ἀφομοίωση τοῦ φωνήεντος *η* τοῦ θηλυκοῦ ἄρθρου πρὸς τὸ πρῶτο *α* τοῦ *Μαρίνα* καὶ συνένωση τοῦ ἄρθρου μὲ τὸ ὄνομα: *στὴ Μαρίνα* > *σταμαρίνα* > ἢ *Σταμαρίνα*. Ἄλλὰ στὴν περίπτωσι αὐτὴ ἡ μεταβολὴ *η* > *α* μένει, νομίζω, γλωσσικὰ ἀστήρικτη καὶ δὲν μαρτυρεῖται οὔτε μὲ ἓνα γλωσσικὸ παράδειγμα. Κλείνοντας τὴ μελέτη τοῦ ὁ Γεωργακάς συμπεραίνει ὅτι στὴ Σαμαρίνα πρέπει νὰ ὑπῆρχε κάποτε μιὰ ἐκκλησία τῆς Ὁσίας Μαρίας, πὺ ἄφησε τὸ ὄνομά της στὴν κωμόπολι. Τὸ ὅτι δὲν ὑπάρχει σήμερα στὴν κωμόπολι ἐκκλησία τῆς Ὁσίας Μαρίας, προσθέτει ὁ Γεωργακάς, δὲν σημαίνει ὅτι ἡ Σαμαρίνα δὲν εἶχε ποτὲ μιὰ ἐκκλησία τῆς Ὁσίας Μαρίας, γιατί εἶναι γνωστὸ ὅτι στὴ θέση μιᾶς παλιᾶς ἐκκλησίας πὺ συνέβαινε νὰ καταστραφῇ γιὰ ἓναν ὅποιονδήποτε λόγο ἀναφαινόταν συνήθως νέα ἐκκλησία γιὰ τὴ λατρεία νέου τῆ φορὰ αὐτὴ ἁγίου¹.

Νομίζουμε ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς προέλευσης τοῦ ὀνόματος *Σαμαρίνα*, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι μὲ τὴν ἐρμηνεία τοῦ Δ. Γεωργακά προωθήθηκε σημαντικὰ πρὸς τὴ λύση του, ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει, γιατί *α*) δὲν εἶναι ἀσφαλὴς ἡ ἀπόδειξι καὶ συνεπὺς καὶ ἡ ὑπαρξὴ Ὁσίας Μαρίας, ἐνῶ ἀντίθετα εἶναι γνωστὴ ἡ Ὁσία *Μαρία*, ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς ὁποίας μπορεῖ νὰ ἐρμηνευθῇ ἡ *Σαμαρίνα* τῶν Σφακίων τῆς Κρήτης², *β*) μὲ τὴν ἐρμηνεία αὐτὴ μένει ἀνεξήγητος ὁ τύπος τοῦ ὀνόματος τῆς κωμόπολης *Σταμαρίνα*, πὺ μαρτυρεῖται ἀπὸ δημοτικὸ τραγούδι, *γ*) τέλος, ἡ ὑπόθεσι τοῦ Γεωργακά ὅτι ἡ κωμόπολι ὀνομαζόταν ἀρχικὰ Ὁσία *Μαρίνα* ἀπορρίπτεται ἀπὸ τὰ πράγματα, ἀφοῦ ἔχουμε πὰ τὴ μαρτυρία ὅτι ἤδη τὸν 16. αἰ. ἡ κωμόπολι ὀνομαζόταν ὡς ἀρχικὸς συνοικισμὸς *Santa Maria de Praetoria*. Γιὰ τοὺς λόγους αὐτούς, ἐνῶ τὸ ὄνομα Ὁσία *Μαρίνα* μπορεῖ, παρὰ τὶς ἐπιφυλάξεις μας γιὰ τὴν ὑπαρξὴ Ὁσίας Μαρίας, νὰ θεωρηθῇ ἴσως ὡς ὁ ἀρχικὸς τύπος τοῦ ὀνόματος *Σαμαρίνα* τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησίας στὴ Μεσσηνία, ἡ ἀρχὴ τοῦ ὀνόματος *Σαμαρίνα* τῆς Μακεδονίας εἶναι διαφορετικὴ, καθὼς ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ στοιχεῖα πὺ κατέχουμε γιὰ τὸ τοπωνύμιο καὶ θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἀποδείξουμε ἀμέσως παρακάτω.

Σύμφωνα μὲ ὅσα ἔχουν ἐκτεθῇ ὡς τώρα καὶ μὲ βάση τὰ ἱστορικὰ καὶ

¹ D. Georgakakos, ἔ.ἀ. σ. 87 κέ.

² Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ Κ. Ἄμαντος, Ἑλληνικά 7 (1934) 168, διαφωνώντας μὲ τὸν Χατζιδάκι γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ, γράφει: «Τὸ κρητικὸν *Σαμαρίνα* δὲν προήλθεν ἀπὸ τὸ Ὁσία *Μαρία*, ἀλλὰ μάλλον ἀπὸ τὸ Σά(ντα) *Μαρία*, ὅπως τὸ χιακὸν *Σαρόκος* ἀπὸ τὸ *San Rocco*».

ιδίως τὰ γλωσσικά δεδομένα πού υπάρχουν γιά τή Σαμαρίνα προκύπτει δίχως ἄλλο τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἑρμηνεία τοῦ ὀνόματος *Σαμαρίνα* πρέπει νά στηριχτῆ στοὺς τύπους *Santa Maria*, πού μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰ 1560, καὶ *Σταμαρίνα*, πού ἀναφέρεται σὲ δημοτικὸ τραγούδι. Ἐπειδὴ ἡ ἐξέλιξη *Σταμαρίνα* > *Σαμαρίνα*, ὅπου σκόνταψαν οἱ προηγούμενοι ἑρευνητές, ἐρμηνεύεται ἀπρόσκοπτα καὶ πολὺ ὁμαλά, καθὼς θὰ δοῦμε παρακάτω, τὸ βῆρος τῆς ἐτυμολογικῆς λύσης, πού περιμένει τὸ ὄνομα, φαίνεται νά ἐντοπίζεται ἤδη στὴν ἑρμηνεία τῆς μεταβολῆς τοῦ ὀνόματος ἀπὸ *Santa Maria*, βλαχικὰ *Sta Maria*, σὲ *Sta Marina*, δηλαδὴ *Σταμαρίνα*. Γιά τὴ μεταβολὴ *Santa Maria* > *Santa Marina* ἢ καλύτερα, ἀφοῦ ἡ κωμόπολις εἶναι ἀνέκαθεν βλαχική, *Sta Maria* > *Sta Marina* μποροῦν νά προταθοῦν δύο ἐκδοχές. Κατὰ τὴν πρώτη ἢ μεταβολὴ *Sta Maria* > *Sta Marina* ὀφείλεται σὲ σύγχυση τῶν ὀνομάτων *Maria* καὶ *Marina*, πού στὴν περίπτωσή μας θεωρήθηκαν ἰσοδύναμα, καθὼς θεωροῦνται ἰσοδύναμα καὶ ἐναλλάσσονται σὲ ὀρισμένες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδας τὰ ὀνόματα *Μαρία*, *Μαρίνα* καὶ *Μαριάνα*¹. Σύμφωνα μὲ τὴ δεύτερη, πού θεωροῦμε καὶ πιθανότερη, ἐκδοχὴ στὸν τύπο *Sta Marina* ἢ κατάληξη *-ίνα* εἶναι ἡ γνωστὴ τοπωνυμικὴ κατάληξη *-ίνα*, πού ἐπιχωριάζει ἰδίως στὰ ἠπειρωτικὰ τοπωνύμια, λ.χ. *Σαρακίνα*, *Βοστίνα*, *Μουκοβίνα*, *Μουζίνα*, καθὼς παρατήρησε ἤδη ὁ Ι. Λαμπρίδης², ἀλλὰ συναντιέται καὶ σὲ τοπωνύμια ἀπὸ τὶς λοιπὲς ἑλληνικὲς περιοχὲς, καθὼς λ.χ. *Βελλίνα*, *Γολίνα* «τόπος γυμνός, ἄδενδρος», *Ζελίνα*, *Ζαραβίνα*, *Κοσίνα* «τόπος πού μοιάζει μὲ δρεπάνι», *Λιαντίνα*, *Ρεντίνα* κλπ. Ἀνάμεσα στὶς ποικίλες σημασίες τῆς κατάληξης *-ίνα* ἢ πιὸ συχνὴ εἶναι ἡ δηλωτικὴ τοῦ τόπου, ὅπου ὑπάρχει κάτι, λ.χ. *Βοστίνα* «τόπος ὅπου ὑπάρχει κερὶ» ἢ σύμφωνα μὲ ἄλλη ἑρμηνεία «τόπος ὅπου ὑπάρχουν ὀπωρικά»³, *Μπουκοβίνα* ἢ *Μουκοβίνα* «τόπος ὅπου ὑπάρχουν ὄξυες»⁴ κλπ. Ὡστε μὲ τὴ βοήθεια τῆς τοπωνυμικῆς κατάληξης *-ίνα* ἐρμηνεύεται, νομίζω, ἀρκετὰ ἱκανοποιητικὰ ἢ μεταβολή: *Sta Maria* «ἡ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Μαρίας, ἢ Παναγίας» + κατάλ. *-ίνα* > *Sta Marina* «ὁ τόπος ὅπου εἶναι ἰδρυμένη ἢ ἐκκλησία τῆς Παναγίας», δηλαδὴ ἡ *Σταμαρίνα* τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ.

Ὁ τύπος *Σταμαρίνα*, παρατηροῦν οἱ Α. Βακαλόπουλος⁵ καὶ Δ. Γεωργακάς⁶, δὲν εἶναι δυνατὸ νά ἐξελιχθῆ σὲ *Σαμαρίνα*, γιὰ τὴν ἀποβολὴ τοῦ *τ* εἶναι γλωσσικὰ ἀστήρικτη. Κι ὅμως ἡ ἀνομοιωτικὴ ἀποβολὴ τοῦ *τ* στὸ σύμπλεγμα *στ* μαρτυρεῖται μὲ ἀρκετὰ παραδείγματα καὶ σὲ πανελλήνια

¹ Α. Μ π ο ὑ τ ο υ ρ α, Τὰ νεοελληνικὰ κύρια ὀνόματα, Ἀθήνα 1912, σ. 76.

² Ἠπειρωτικὰ Μελετήματα, Ἀθήνα 1887, τεύχ. Α', σ. 9 κέ.

³ M. V a s m e r, Die Slaven in Griechenland, σ. 24.

⁴ M. V a s m e r, ἔ.ἀ. σ. 143 καὶ 41.

⁵ Α. Β α κ α λ ο π ο ὑ λ ο υ, ἔ.ἀ. σ. 10.

⁶ D. Γ ε ο ρ γ α κ ά s, ἔ.ἀ. σ. 87.

σχεδόν ἔκταση. Τὸ φαινόμενο αὐτό, ποῦ ἦταν γνωστὸ ἀπὸ τὴν ποντιακὴ διάλεκτο, τὸ παρατήρησε ὁ καθηγητὴς κ. Στ. Καρατζᾶς καὶ στὸ παλιὸ ἀθηναϊκὸ ἰδίωμα καὶ δημοσίευσε εἰδικὴ γιὰ τὸ θέμα τοῦτο μελέτη, ὅπου τὰ παλιοαθηναϊκὰ γλωσσικὰ παραδείγματα ἐξετάζονται σὲ συσχέτιση μὲ παραδείγματα, ποῦ ἐμφανίζονται καὶ σὲ ἄλλες ἑλληνικὲς περιοχές.

Εἶναι γνωστὸ ὅτι στὴν ἑλληνικὴ διάλεκτο τοῦ Πόντου ἀποβάλλεται κατὰ κανόνα ἀπαραβίαστο τὸ τ τῶν τύπων τοῦ ἄρθρου, ποῦ εἶναι ἐνωμένοι μὲ τὸ σ τῆς πρόθεσης *εἰς*: *στοῦ* > *σοῦ*, *στῆς* > *σῆς*, *στόν* > *σόν*, *στήν* > *σήν*, *στών* > *σών*, *στοῦς* > *σούς*, *στις* > *σίς*, *στά* > *σά*¹. Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς φαινόμενο παρατηρεῖται καὶ στὰ Φάρασα τῆς Καππαδοκίας καὶ ἄλλες καππαδοκικὲς διαλέκτους (*σόν αἰλά*, *σὴν ἐκκλησία*, *σὸ στόμα* κτλ.), στὴν Ἀρκαδία (*σὴν Παναγιά*, *σὴν Ἄγια* κτλ.) καὶ τὴ Χίο (*σὸ χωριόμ μας*, *σὸ Ζζουφιά*)².

Στὸ ἰδίωμα ἐξάλλου τῆς Χιμάρας Ἑπείρου ἀποβάλλεται κανονικὰ τὸ τ τοῦ συμπλέγματος *στ* στὶς λέξεις ποῦ ἀρχίζουν μὲ τὸ σύμπλεγμα τοῦτο: *στάβλος* > *σάβλος*, *στάρι* > *σάρι*, *στήθος* > *σήθος*, *στάχτη* > *σάχτη*, *σταφύλια* > *σαφύλια*, *στομάχι* > *σομάχι*³ κτλ. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ἀποβάλλεται τὸ τ στὸ σύμπλεγμα *στ*, ποῦ βρίσκεται μέσα στὴ λέξη, στὶς λέξεις λ.χ. *βλάστη* > *βλάση* (Θεσσαλία), *Χρίστος* > *Χρίσος* (Κύμη Εὐβοίας)⁴.

Ἡ ἀποβολὴ τοῦ τ στὸ σύμπλεγμα *στ* φαίνεται πῶς εἶχε ἐξελιχθῆ σὲ κανόνα στὸ παλιοαθηναϊκὸ νεοελληνικὸ ἰδίωμα: *στολή* > *σολή*⁵, *πίστις* > *πίσι*⁶, *Παναγία Κλεισιώτισσα* > *Π. Ἐκκλησιώτισσα* (καὶ μὲ παρετυμολογία πρὸς τὸ *ἐκκλησία*), *ἄγρωστις* > *ἄγλωση*, *ἀσύστατος* > *ἀσούσατος*⁷, *μπασταρδίστρα* > *μπασαρδίστρα*, *φρεόστομα* > *φρόσομα*, *στατέρι* > *σατέρι*⁸, *Σταχτοθήκη* > *Σαχτοθήκη* (τοπων.)⁹, ἴσως καὶ *Σταῦρος* > *Σαῦρος*, *στή* > *σή*¹⁰ κᾶ.

Στὶς περιπτώσεις *στατέρι* > *σατέρι*, *ἀσύστατος* > *ἀσούσατος* κτλ. ἀποβάλλεται ἀνομοιωτικὰ τὸ τ τοῦ συμπλέγματος *στ*, καθὼς σωστὰ παρατηρεῖ

¹ St. Caratzas, La dissimilation du t dans le dialecte du vieil Athènes et la valeur du témoignage de Kavassilas et Zygomalas (16 siècle), Istituto Lombardo di Scienze e Lettere, Classe di Lettere, τ. 85 (1952) [Ἀνάτυπο, σ. 3].

² St. Caratzas, ἔ.ἄ. σ. 4.

³ St. Caratzas, ἔ.ἄ. σ. 4. Τὰ παραδείγματα αὐτὰ ἔχουν τὸ ἀνάλογό τους στὸ ποντιακὸ *σαχτάριν* < *σταχτάριν < *στάχτη*.

⁴ St. Caratzas, ἔ.ἄ. σ. 4.

⁵ St. Caratzas, ἔ.ἄ. σ. 1 καὶ 7.

⁶ St. Caratzas, ἔ.ἄ. σ. 2 καὶ 7.

⁷ St. Caratzas, ἔ.ἄ. σ. 5 καὶ 7.

⁸ St. Caratzas, ἔ.ἄ. σ. 6 καὶ 7.

⁹ St. Caratzas, ἔ.ἄ. σ. 7.

¹⁰ St. Caratzas, ἔ.ἄ. σ. 6. Στὰ παραδείγματα, ποῦ συγκεντρώνει ὁ κ. Καρατζᾶς θὰ μπορούσα νὰ προσθέσω πρόχειρα καὶ τὸ νεοελληνικὸ *γρασιδί* < *γρασιδί < ἄρχ. *γράφτις*: βλ. Ἀθηνᾶ 56 (1952) 314.

ὁ κ. Καρατζᾶς, γιὰ τὸ τ ποὺ ἀκολουθεῖ, στίς περιπτώσεις ὅμως ποὺ δὲν ὑπάρχει ἄλλο τ μέσα στὴ λέξη ἢ ἀποβολὴ τοῦ τ στὸ σύμπλεγμα *στ* συντελέστηκε ἀνομοιωτικὰ μὲ τὴν βοήθεια τοῦ τ τοῦ ἄρθρου: *τὴ στολὴ* > *τὴ σολή*, *τὴν πίσση* > *τὴν πίση* κ.ο.κ.¹.

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὰ παραπάνω ἄφθονα παραδείγματα τῆς ἀνομοιωτικῆς ἀποβολῆς τοῦ τ—πβ. ἰδιαιτέρα τὴν κατὰ κανόνα ἐξέλιξη τοῦ *στ* σὲ *σ* στὰ ἠπειρωτικὰ παραδείγματα—ὁ δεῦτερος σὲ παλαιότητα μαρτυρημένος τύπος τοῦ ὀνόματος τῆς κωμόπολης *Σταμαρίνα* ἐξελίχθηκε εὐκόλα σὲ *Σαμαρίνα* κατὰ τὴν ἔναρθη ἐκφορὰ τοῦ τοπωνυμίου στίς πλάγιες πτώσεις: *τῆς Σταμαρίνας* > *τῆς Σαμαρίνας*, *στὴ Σταμαρίνα* > *στὴ Σαμαρίνα*, *τὴ Σταμαρίνα* > *τὴ Σαμαρίνα* ².

Χ. Π. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ

Ἰνστιτοῦτον Νεοελληνικῶν Σπουδῶν
Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

¹ S t. C a r a t z a s, ἑ.ἀ. σ. 7 κέ. Φυσικὰ ἢ ἑρμηνεῖα αὐτὴ τῆς ἀνομοιωτικῆς ἀποβολῆς τοῦ τ δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ τὴν ἀποβολὴ τοῦ τ στὴ συνένωση τοῦ ποντιακοῦ καὶ καππαδοκικοῦ ἄρθρου μὲ τὴν πρόθεση *εἰς*, ποὺ δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει ὅμως ἄμεσα.

² Μὲ ἀνάλογη ἀποβολὴ τ στὸ σύμπλεγμα *τσ* ἐξηγεῖ ὁ Ν. Σ τ α υ ρ ι ν ῖ δ η ς, Κρητικὰ Χρονικά 1 (1947) 113, τὸ χωριὸ τῆς Κρήτης Ἰσσειρῶτοι (< οἱ Ἰσσειρῶτοι = οἱ ἀστεῖρευτοι), καὶ ὁ Ι. Κ. Β α λ α β ἄ ν η ς, Ποντ. Ἔστια 3 (1952) 1518 κέ., τὴν ἐπωνυμία *Σουμελά* τῆς Παναγίας (< Π. *στοῦ Μελά*).